

Prayne starožitnosti iz Roža na Koroškem*

Josip Šašel

II. V župo podrobiti

V zvezi z ziljskimi in belokrajinskimi obredji se je pri nas mnogo pisalo¹ o igri (kolu) »most«, pri tem pa se je prezrlo, da obstaja »most« tudi v Rožu kot otroška igra. Popis te igre sem v narečju objavil v »Narodnem blagu iz Roža«, str. 45 in 46. Zaradi boljšega umevanja naslednjih izvajanj ponavljam ta popis tukaj nekoliko obširneje, v kolikor sem k temu dobil pobudo iz prečitanih razprav. Mogoče bo ta rožanski donesek k obsežnemu gradivu o tem mitosu kaj pripomogel k njegovi končni razlagi.

Nestrpno pričakujejo rožanski otroci ljube vigredi, da se morejo zopet svobodno gibati na prostem, bosí, brez nadležnih »črevljev«. Toliko da se prikaže na kakem prisoju večja kopnica, že se tam zbere gruča otrok in če jih je vsaj 10 ali več, se uvrstijo v svojo najpriljubljenejšo igro »most«, ki jo potem ponavljajo skoraj dnevno do nove zime. Po možnosti pristopijo k tej igri sami dečki, ali same deklice; če pa je enih ali drugih premalo, igrajo tudi skupaj. Izmed sebe določijo predvsem dva najmočnejša, da »držita most«. Ta dva, ki se navadno ponudita sama, se postavita drug proti drugemu in se primeta trdno za dlani iztegnjenih rok. Na tihem se dogovorita, da bo eden »súnce«, drugi pa »míasənc«. Ostali otroci pa ob strani stopijo drug za drugim v »četino« tako, da drži vsaki svojega prednika z obema rokama preko pasu ali prsi. Kot prvi se postavi v tej četini močnejši deček ali deklica. Tako se držeč gredo s počasnim korakom v polkrogu okoli, pri tem pa na napev »delajmo, delajmo nove kolese...« pojó

Dévimo, dévimo trdən múəst,
da se pupéle naša vojska skuəs.²

To petje ponavljajo dotlej, da pride prednji do »mosta«. Tu petje preneha, prvi se na pritisk zadnjih zažene na sklenjene roke onih dveh, ki most držita, trudeč se, da bi ju pretrgal; otroci se vzpodbujajo pri tem s »pretrgajmo most«. To se jim seveda ne posreči, ona dva trdno držita, raje se pritisku nekoliko korakov umakneta. Nato pa zakliče prednji v četini s povzdignjenim glasom: Udprite vrate! — Most vprašuje: Kaj nam vona date? — Prednji: Ano zvato krono. — Most: To je premalo! — Prednji: Ta šlénja fantiča (dekliča), al ga dobite, ga pa v župo podrobite! — Šele nato se dvigne »most« v obliki sklenjenih rok, da gre četina spodaj skoz; pri zadnjem fantiču ali dekliču pa se dvignjene

* Članek je nadaljevanje iz »Etnologa« XVII.

¹ Slov. narodosl. študije II.: Tri obredja iz Bele Krajine, str. 74 sl. Orel, Mitos o mostu, Vodnikova pratika, 1943, str. 41 sl. Orel, Al pejte...

² Pri citatih v narečju je treba k izgovoriti okrnjeno (q), g pa kot češki ali nemški h.

roke spustijo tako, da ga zajamejo in oni ne more ne spredaj, ne zadaj uiti. Ona dva, ki most držita, vprašata ujetnika: »Kaj voč, súnce bál míasanc?«. Ko se je ta odločil, mora stopiti za tistega, ki drži most in ki si je to geslo izbral. Četina pa med tem nadaljuje svojo umerjeno hojo v polkrogu okoli, neprestano prepevajoč: Dévimo, dévimo trđan múast... Pri »mostu« se zopet zaletijo vanj, pa brezuspešno, nakar se ponavljajo zgornja vprašanja in odgovori; zopet se zajame poslednji fantič ali deklíč, ki mora stopiti na tisto stran, katero si z gesli »súnce« ali »míasanc« izvoli. Vse to se ponavlja tako dolgo, da iz četine samo še dva otroka okoli hodita in prepevata. Ko pa je tudi od teh zadnji ujet in uvrščen na eno stran mosta, se postavi drugi brez nadaljnega na nasprotno stran. Tako razvrščeni se otroci zopet sprimejo preko pasu, nato pa začnejo vleči narazen tako dolgo, da ena stran potegne drugo za seboj; ponajvečkrat pa se pri tem raztrgajo in popadajo zadnjiški, pri čemer rečejo, da padejo v nebesa oni, ki so si izvolili »súnce«, drugi z geslom »míasanc« pa v pekel.

Toliko o tej igri, ki se je v moji mladosti vneto igrala v okolici Borovljan in na južnih Gurah. Nedvomno je igra zelo stara. Dejanja in gibanja so lahko izvedljiva in živa, govorno in peto besedilo preprosto, zlasti besedilo v vezani besedi bo verjetno segalo še v sivo davnino, podobno kakor tisto na napeve: Delajmo, delajmo nove kolese... ali: Sijaj, sijaj sončece..

Kaj več se bo o starosti tega besedila težko dalo dognati. Profesor Scheinigg je menda prvi v Nar. pes. kor. Slov. št. 682 objavil sledeče vrstice:

Zidöjm', zidöjm' trden muest,
Da pojde naša vojska skuez:
Al tō šlönja fantiča vjemate,
Je pa vaš.

Očitno je to besedilo iztrgano iz prej opisane igre, zadnje vrstice so podane okrnjene. Zapis izvira iz Borovljan, ki so bile že tedaj zaradi razvijajoče se industrije in tujejezičnega šolstva močno potujčene. Pravo besedilo se je v tej sredini verjetno pozabilo; možno pa tudi, da je zapisovalec ali redaktor imel pedagoške pomisleke podati besedilo, po katerem naj bi poslednjega fantiča v župo podrobili.

Ravno ta stavek pa vzbuja naše zanimanje. Kako je mogoče, da bi se poslednji fantič (deklíč) v župo podrobil? Kajti pod besedo »župa« si ljudstvo danes predstavlja samo juho, v katero se podrobi n. pr. kruh. Tudi otroci, ki igro izvajajo, so zajeti v tej predstavi in smatrajo poziv »ta šlönja fantiča... v župo podrobite« samo za smešno in kuriozno besedno igro.

Važno bi bilo vsaj vedeti, če izvira to besedilo šele iz novejšje dobe, ko je »župa« dobila med ljudstvom izključno pomen juhe, ali še iz starejše dobe, ko so naši predniki živeli v župnih zvezah, ali ko spominanje še ni ugasnil. Možno je oboje, menim pa, da je poslednje skle-

panje verjetnejše. Kajti tudi za otroško fantazijo je preveč absurdna dobesedna predstava, da bi ujetega fantiča v juho podrobili kakor kruh. Malo verjetno je, da bi si otroci tako besedilo originalno izmislili. Verjetnejše je, da se je prastaro besedilo pri neprestanem ponavljanju iz leta v leto ohranjalo in ohranilo tudi potem, ko se je prvotni pomen besede župa pozabil in dobil pomen juhe; zlasti potem je ta besedna zveza dražila domišljijo. Rožani so v svojem folkloru konservativni, predmetna otroška igra je (ali je vsaj bila) najpriljubljenejša, besedilo se izgovarja ritmično in v vezani besedi, dani so torej vsi pogoji, da se je kolikor toliko nespremenjeno prenašalo iz rodu v rod. Ako pa se danes zagonetni stavek »poslednjega fantiča, al ga dobite, ga pa v župo podrobite« razume v prvotnem smislu, ko so naši predniki še živeli v župah in poznali institucijo robstva, potem izgine iz teh besed vsa zagonetnost in se besedilo popolnoma naravno sklada s potekom in smislom igre.

Igra namreč predstavlja simbolični naskok na »trden most«. Ta naskok se ponesreči, nakar sledijo pogajanja za prehod, ki se dovoli za ceno, da smejo branilci »poslednjega fantiča v župo podrobiti«.

S temi besedami pa je podana prav verna slika družbene ureditve tistih dob. Beseda »župa« se mora seveda razumeti v pomenu staroslovenske teritorialne upravne enote, obsegajoče več rodov ali celo pleme. Pravo je bilo tedaj plemensko, posameznik je bil pravni subjekt samo kot pripadnik plemena ali rodu, torej skupnosti, zasnovane na krvnem sorodstvu. Ni dvoma, da so imeli naši predniki v tistih časih tudi sužnje, robe,³ in da še niso poznali individualne svojine, razen pri predmetih za osebno potrebo.⁴ Besedilo, ki nas tukaj zanima, zrcali tisto dobo kolektivnega sožitja z besedami, da je treba poslednjega fantiča »v župo podrobiti«, to je: vzeti kot sužnja, roba v župo.

Glagol podrobiti poznamo le v pomenu: po-drobiti = zdrobiti (n. pr. kruh) in v pomenu: pod-robiti = zarobiti, einsäumen. Danes ne poznamo od samostalnika rob (suženj) izvedeni glagol, pač pa ga pozna srbohrvaščina: porobiti (Turci selo porobili) in zarobiti (v pomenu: zasušnjiti).

Današnja rožanščina sicer ne pozna samostalnika rob v pomenu suženj; nedvomno pa ga je poznala, kajti znana je izvedenka: rábota. Gotovo je tudi stara slovenščina poznala glagol podrobiti ali porobiti v pomenu: v suženjstvo vzeti. Sestavljenka s predlogom pod bo menda celo boljše ustrezala duhu slovenskega jezika, ki pozna toliko podobnih sestavljenk v pomenu: podvreči, podložiti.

Glavni način zasušnjenja pa je bilo zajetje v vojni. Mažuranić navaja v Prinosih za hrv. pravno povjesni rječnik s. v. oteti citat iz Poljič. statuta IOO čl. 98, po katerem pripada vojni plen tistemu, »ki otme, odlože ako je robje«. Vojni ujetnik torej celo v časih tega zakona ni postal brez nadaljnjege zasebna last, tem manj v starejših dobah.

³ Dolenc, Pravna zgod. za slov. ozemlje, str. 28 sl.

⁴ Dolenc, n. d., str. 32 sl.

Po mojem prepričanju so Rožani besedo župa ohranili v staroslovenskem smislu še v drugi rečenici. V svoji mladosti sem namreč v okolici Borovljan in Kotmare vesi pogosto slišal izrek: »to je pa ana žvahta iz sedme župe«, če je kdo hotel označiti kako prav oddaljeno sorodstvo, ki se ne upošteva več. Tudi v tej zvezi sem besedo župa razumeval v pomenu juha, kakor tudi ljudstvo, ki ta rek mogoče še danes pozna. V tem pomenu pa ves izrek nima pravega smisla, vsaj ne tako jasnega, kakor če se »župa« pojmi v staroslov. smislu. Kajti sorodstvo se je v tistih dobah prav živo upoštevalo in z eksogamijo kaj hitro raztrosilo tudi v sedmo župo.

Ugovarjati bi mogli, da besedilo »poslednjega fantiča, al ga dobite, ga pa v župo podrobite« ne more izvirati iz tistih pradednih časov, ko slovenščina besede »fantič« gotovo še ni poznala. Prav! Ta beseda je bila šele v poznejših dobah prevzeta, more pa se gladko nadomestiti z ustrezno slovensko besedo (n. pr. mladič ali mladec), ne da bi se besedni ritem porušil. Kako lahko se take pogosto rabljene besede v ustih naroda nadomestijo z novimi, kaže prav to, da se v današnji rožanščini »fantič« sliši skoraj samo še v pesmih, v vsakdanjem govoru pa le »pobič«.

Z veliko verjetnostjo morem torej zaključiti, da vsebuje besedilo, ki nas v prednjem zanima, še reminiscenco iz naše pradedne preteklosti, podobno kakor beseda »veča« in praznovanje semnjā.

III. Potočiti se.

Glagol »potočiti« poznamo danes samo v pomenih: tekočino (vino, solzo) potočiti, ali: kolo, zibelko potočiti; reče se tudi: zvezda se je potočila. Pleteršnik navaja še starinski pomen iz narodne pesmi: Mi se od vas potočimo (= poslovimo) in vas Bogu izročimo.

Rožani pa poznajo ta glagol še v nadaljnjem, v slovarjih nezabeleženem smislu. Pogosto se namreč v Sp. Rožu sliši izrek: ta in ta dečva se je potočila! ali: pob se je potočil! S tem mislijo povedati, da se je odtegnil vzgojnemu vplivu staršev in se moralno izpridil, to zlasti s potepanjem.

Od kod ta neobičajni pomen? Iz njega zveni nekaj starinskega, menda še prvotnejšega, kakor je v navedenih vrsticah narodne pesmi izraženo. Rek »potočil se je, potočila se je« se v tem pomenu rabi stereotipno, nepregibno in je zato težko določiti, ali je glagol postavljen v tvorni ali trpni način. Tudi iz tega je razvidno, da se je beseda preživela in gine iz ljudskega besednega zaklada, nje raba postaja okorela, nima več nekdanje oblikovalne sposobnosti.

»Potočil se« je v pomenu: izmaličil, izpridil se je — zveni za naše uho nekako neskladno; ne moremo brez nadaljnega najti zveze med besednim korenem in omenjenim pomenom. Pač pa se da najti zveza s staroslov. pravnim obredom. Zato domnevam, da imamo tudi pri tej razlagi poseči v našo davno preteklost in izvor besedi iskati v pravnih ustanovah prednikov, menda prav v začetkih razvoja kazenskega prava.

Pravna zgodovina uči,⁵ da izvira kazensko pravo od krvnega maščevanja, ki predstavlja najprvotnejšo reakcijo proti nasilju. Prvotna, samolastna in divja oblika krvnega maščevanja pa se je ob intervenciji rodu tako na strani poškodovanega, kakor tudi na strani krivca čim dalje bolj vklepila v določna, od običaja posvečena pravila, postala je javna stvar družbene skupnosti; kajti napad na koga, zlasti pa usmrtitev posameznika se je smatrala kot kršitev javnega miru, prizadeti rod je gonil in napadal krivca, katerega pa je njegov rod kril in branil. Med rodovi je tako nastala vražda, dostikrat skoro trajno medsebojno vojskovanje, kar je bilo enim kakor drugim nezaželeno, zle posledice so čutili oboji. V interesu rodovne skupnosti je bilo torej, da nima med seboj nedružabnih, napadalnih članov, ki bi javni red in mir z nasiljem na zunaj ali na znotraj ogražali. Taki posamezniki so se iz rodovne solidarnosti izločili in postavili izven zaščite s tem, da so se po določenem obredu izgnali. Tak izgon se je v starem ruskem pravu (Ruski Pravdi) nazival: potok, potočenje; pri Srbih pa: zatočenje, zatočiti.⁶ Tudi stari Hrvati so poznali »potok«.⁷

Ko danes reče Rožan o kom, da se je potočil (potočila), ga vrednoti skoraj v enakem smislu, kakor se je v starodavnosti po prednjem obredu izgnani vrednotil. Težko si je predstaviti, da bi bil glagol »potočil se je« prišel do navedenega, v Rožu ohranjenega pomena na drug način, kakor po obredu »potok«. Zato je prav verjetno, da so »potočenje« poznali tudi v nekdanji Karantaniji.

Neposrednega dokaza za to sicer nimamo in težko, da bi se pri znani skoposti zadevnih zapisov še našel. Vsekakor pa si moremo kot popolnoma naravno predstavljati, da so korotanski Slovenci ob priselitvi iz pokrajin onstran Karpatov prinesli s seboj tudi pravne običaje, ki so tam še naprej obstajali in bili v ugodnejših razmerah zapisani. Pa tudi še nadaljnje medsebojne vplive, dotoke in stike si moremo spričo znanih zgodovinskih dejstev predstavljati kot živahne.

O tem pričajo zgovorno zlasti številni stari krajevni nazivi v Korotanu. Ime gradov Kraig pri Št. Vidu ob Glini se je v XI. in XII. stoletju zapisovalo: Kriwig, Crivich,⁸ kar opravičuje domnevo, da je v neki zvezi z ruskim plemenom Krivičev. Morda tiči podobna zveza s plemenom Volinjanov v imenu Velnja ves (občina Bilčovs), ki se ponekod v tamkajšnji okolici izgovarja tudi kot Volinja ves (glej tudi Etnolog XVII, str. 5, op. 10). Kar tam poleg je ves Moščenica, njej ravno nasproti, na južni strani Drave, pa hrib Mošenik; mislim, da se tudi ta imena dajo sprejemljivo obrazložiti le iz ruskega besednega zaklada. Isto velja v imenih Višprije

⁵ Taranovski, Istorija srp. prava u Nemanj. državi, II. deo: Istorija krivič. prava, § 1.

⁶ Taranovski, n. d., § 12. Vladimirskii-Budanov, Obzor istorii russkago prava Izd. vtor. 1888, str. 277—372. Saturnik, O právu soukr. u Slov. v dobách starších (Kulturni odd. Niederle-ovih Slov. Starožitnosti), Praga 1934, str. 58.

⁷ Mažuranić, Prinosi... s. v. potič, potok.

⁸ Kos, Gradivo, III. št. 385; IV. št. 201, 235, 855; V. št. 452.

ob Zilji, Vepra ves (Arndorf) na Gosposvetskem polju, Skočidol (glej Etnolog XVII, str. 4, op. 7) i. dr. Ali ni značilno, da ima znana Kepa v Karavankah med Rožani tudi ime Kom, njena predgora pa Komnica. Tudi tu priskoči ruščina na pomoč, ki pove, da je kom istoveten z našo kepo. Naselje Tmara ves (župnija Lipa), ležeče na severnem zavoju Drave, je pogosto še zavito v meglo, ko so se sosednji kraji že zvedrili; temu prikladno se je to ime konec XII. in na začetku XIII. stol. zapisovalo: Thumersdorph, Tumansdorf.⁹ V vrsti podobnih zgodovinskih zapisov naj navedem samo še, da se v starih listinah omenja vzdevek Puzan (1251 Rupert de Truhsen dictus Pusan); to je bil gotovo kak domač trebušnik.

Z veliko verjetnostjo se sme torej predpostavljati, da se je izgon iz rodovne zveze v Karantaniji nazival »potočenje« ali »potok«. V tistih s simbolnostjo tako bogatih dobach se je gotovo izvajal z izrazitimi obredji. V tej zvezi zopet domnevam, da je odmev takega obreda ohranil Ožbalt Gutsmann v slovarju: Deutschwind. Wörterbuch 1789 z rečenico: na kozji rog potočiti. Ta rečenica pa je tam postavljena v zvezo, iz katere se njen smisel ne da prav povzeti. Navedena je namreč v pojasnitev nemškega glagola »stürzen«, ki se istotam tolmači z izrazi: kucniti, pokucniti, prekucniti, prevaliti. Kozji rog pa more po naših predstavah in rekih služiti le za prispodobo zavitosti in trobljenja; mogoče jo tudi koga »v kozji rog ugnati«. Za Gutsmannov primer pa je preneznaten, da bi se nanj kdo prekucnil, prevalil ali prevrgel, kakor n. pr. »čez penj«, kar Gutsmann bolj umestno navaja kot primer.

Kako pa je mogla prednja rečenica priti ravno v omenjeno zvezo? Menda Gutsmann pravega smisla sam ni dojel. Slišal je izrek »na kozji rog potočiti« in je to točno zapisal; ko pa je izpraševal za pomen, ga mu je kak domačin pojasnjeval z nemško besedo »stürzen«. Ta glagol se književno res razume v pomenih, kakor jih Gutsmann zabeleži; predmetno pa ima poseben, dialektičen pomen, ki poljudno in nazorno podaja rožanski »potočiti se« v nemščini. Ta »stürzen« ali »stürzeln« je namreč izveden od samostalnika Stürzler; to pa so nemško govoreči kočevniki, menda preživeči potomci dezertejev in maroderjev iz tridesetletne vojne, ki živijo na ciganski način. Svojčas so predstavljali pravo šibo za deželo, sčasoma pa so se specializirali na izdelovanje kož in jermenja iz mehov mačk in psov, katere so na kmetih lovili z dovoljenjem, pa tudi brez njega, njih meso pa pojedli. V moji mladosti so se na Koroškem še pogosto pojavljali in bili med ljudstvom na slabšem glasu kakor cigani, ker so jih smatrali ne samo za kradljivce, temveč tudi za nasilneže. Njih način življenja se je nemški označeval z glagolom: stürzeln, stürzen.

Ako je moje tolmačenje pravilno, potem je v rečenici »na kozji rog potočiti« ohranjen deloma tudi obred. Kako se je »potočenje« vršilo? Kozji rog je najnavadnejše trobilo na kmetih, služi predvsem pastirjem, pa tudi otrokom kot igrača. Sramotni izgon, ki se je uprizoril čim bolj javno, se je torej verjetno spremljal s trobljenjem na kozji rog.

⁹ Kos, Gradivo, IV. št. 570; V. št. 862.

Kako so mogle besede »potok«, »potočenje«, »potočiti« v starih pravih dobiti pomen izгона? Ali je pri tem iskati kako zvezo z besedo »pot« v rečenici »žena je šla v pot«? Ta rečenica je splošno slovenska, posebno pogosto se sliši tudi v Rožu, kadar žena po kakem prepiru demonstrativno zapusti moža, da se po nekem času pomirjena zopet vrne.

Možno pa je obred »potok« zadobil to simbolično ime zaradi tega, ker se je res uprizarjal ob kakem potoku. Neko podobnost vidim v staroruskem obredu razporoke,¹⁰ po katerem sta se mož in žena podala k tekoči vodi, se tam postavila vsak na eno stran brega proti sebi, nato pa vzela platneni robe vsak za en cip in tako dolgo vlekla, da sta ga pretrgala. Potok ju je nato za vedno ločil.

IV. Rotiti.

Glagol rotiti se in rotiti koga je splošno slovenski, zlasti pogosto se sliši tudi v rožanskem narečju, vsekakor bolj pogosto, kakor priseči in prisegati. Rožan se nekako svečano roti, če komu s poudarkom kaj zatrjuje ali obljublja, roti pa koga, če hoče od njega (posebno če se brani) doseči kak pristanek, obljubo ali storitev. Rotijo ali zarotijo se tudi naravne sile (veter i. dr.) in duhovi, da ne škodujejo. Samostalnika rota Rožani ne poznajo, pač pa rotitev, zarotitev. Besede prisega in prisegati (priseči) pomenijo strogo obredno krščansko prisego pred razpelom in prižganima svečama. V narečni pogovor se vpleta glagol rotiti nekako bolj naravno in gladko kakor pa priseči.

Prof. Metod Dolenc razlaga v »Pravnozgodovinski študiji o prisegi pri Slovencih«¹¹, da bi bila beseda rota tujega porekla, sprejeta po nemškem pravnem običaju skupinske prisege (»Rotte«, beseda, nastala iz »rupta« cohors) ter se pri tem tolmačenju sklicuje na Mažuranića, Prinosi za hrv. pravno povjesni rječnik, str. 1261. To pa po krivici. Mažuranić je v istem delu s. v. urota in vrač (str. 1510 in 1598) prvotno domnevo preklcal z obrazlago: »prof. St. Ivšić uputio me dobrohotno kako najnoviji posledci utvrđuju, da rota u značenju prisege potječe od *urota (korien *ur-), koje postaje od indoevr. osnove *ure, *ure (i), govoriti, koja se nalazi u mnogih rieči, medju inim i lat. verbum, staronjem. Wort. Na istu se osnovu svodi i naš vrač. Ja sam sumnjao, da doista nije vjerojatna izpravnost pomisli o tudjem porietlu rote, pak sam zato uputio s. v. porota na str. 1012,¹⁵ (da je rus. rotá zakletva a róta kumpanija).« Pod besedo vrač razlaga isti pisec: »Od istog koriena ur potekla je riječ vrač, koja znači upravo bajalac; ruski glag. vratj. (l. sg. vr'u), govoriti koješta, lagati.«

Glagol rotiti bi bil torej praslovanski. Nedvomno je še po sprejetju krščanstva označeval poganski način rotitve v nasprotju s krščansko »prisego«, ki je nastala iz potrebe, da se ta dva načina obrednih in svečanih ustnih izjav razlikujeta. Verjetno pa so bili sestavni deli poganske rote

¹⁰ Saturník, n. d., str. 60.

¹¹ Zbornik znanstvenih razprav (profes. zbora juridične fakultete) XVI. letnik (1940), str. 45, zlasti pa 61.

prevzeti tudi v krščansko pričevanje, kakor je to sklepati iz listin¹², v katerih se nasproti bavarskim pričam postavljajo priče po »slovenskem pravu« (sclauenicae institutionis).

Kakšen je bil ta slovenski obred? Iz virov se da k temu samo za poznejšo dobo posredno to povzeti, kar je tako skrbno zbral prof. Dolenc v že omenjeni razpravi. Za najstarejšo dobo pa imamo najzgovornejši zgled svečane obljube pri ustoličenju koroških vojvod: novi knez je moral s t o j é n a k n e ž n j e m k a m n u pri Krnskem gradu obljubiti ljudstvu zaščito prava in varstvo dežele. Iz zgodovine vemo, da se je ta velevažni državno-pravni dogovor med ljudstvom in knezom moral skleniti ravno n a t e m k a m n u. Še proti koncu srednjega veka so se morali absolutni monarhi podvreči temu zanje »trdemu sedenju«, ako so hoteli, da jih je ljudstvo smatralo za upravičene deželne vladarje.

Nedaleč od Krnskega gradu stoji na Gosposvetskem polju še drug kamen, tzv. vojvodski prestol, ki se na slikah pri nas največ prikazuje, pa nima tistega konstitutivnega državno-pravnega pomena kakor knežji kamen. Na tem je moral deželni vladar sedeti v preprosti kmečki obleki, simbolično enak med enakimi, na vojvodski prestol pa je že sedel v vsem svojem sijaju in ornatu. Ravno dejstvo pa, da se vsa ceremonija ustoličenja ni dala osredotočiti samo na ta prestol, kar bi bilo za tedanje razmere naravno, zgovorno priča, da je ljudstvo smatralo kamen pri Krnskem gradu kot prav posebno svetinjo in obred ustoličenja na njem za tako neobhoden, da so se celo Habsburžani ponizali in sprejeli oblast iz rok slovenskega kmeta.

Prednja kamna sta bila v starem Korotanu vsekakor najpomembnejša, ne pa edina, ki sta imela obredni pomen. Tudi v manjših upravnih središčih so morali biti podobni kamni. To izhaja prepričljivo iz krajevnih imen. Kajti v deželi, kjer kamenja nikjer ne primanjkuje, si številne krajevne nazive, kakor Kamen, Stein in kombinacije s tem imeni, ne moremo drugače razložiti, kakor da mislimo, da je bil tam kak poseben, obreden kamen. Pripominjam pri tem, da pomeni kamen v rožanščini okamenino manjšega obsega, največ do velikosti, ko se še da s človeško silo premakniti; kar je večje, imenujejo peč, skala, čer (obirsko: kêr). Jasno je, da taka krajevna imena niso nastala po kakem nepomembnem kamnu. Na danes nemškem alpskem ozemlju pa imamo ravno tam, kjer so nekdaj prebivali Slovenci, polno imen Stein, zlasti še v mejah današnje Koroške, kjer je slovenski Kamen dosledno preveden v nemški Stein. Povsod tam so bila stara upravska središča. Da bi pa ne bilo dvoma, kako so ta imena nastala, imamo ravno na Koroškem še štiri imena Rottenstein, in sicer: 1. v obč. Steinfeld, okraj Greifenburg; 2. v obč. Kleinkirchheim, okraj Millstatt; 3. pri Št. Vidu, obč. Sv. Jurij na jezeru; 4. v obč. Migarje, slovenski Podgrad. Naziva Rottenstein si ne moremo drugače tolmačiti kot prevod slov. rotni kamen. Zlasti nemško ime Rottenstein slov. Podgrad v obč. Migarje kaže, da Slovenci niso čutili potrebe, imenovati kraj po

¹² Kos, Gradivo, III, 11; gl. GMDS XXIII, str. 6, op. 17. 18. 19.

tamošnjem rotnem kamnu, pač pa Nemci, ki so morali v rotnju na kamnu videti neko posebnost.

Kakor znano, poroča Helmold v svoji kroniki, da so se Slovani rotili »na drevesih, studencih in kamnih« (in arboribus, fontibus et lapidibus). Po prednjem moremo torej za naše prednike v Karantaniji ugotoviti, da so se rotili na posebnih kamnih, katere so imenovali rotne kamne. Ni menda naključje, da je bil rotni kamen ravno v kraju, katerega zadeva listina, priobčena v Kosovem Gradivu III, št. 11, ki tako dosledno loči priče »sclauenicae institutionis« od prič »tracti per aures«. Ravno o tem kamnu priča tam še danes krajevno ime Rottenstein.

Résumé

Dans son essai qui est la suite de celui publié dans l'année XVII de l'«Etnolog», l'auteur traite quelques fragments de droit populaire de la vallée Rož en Carinthie. D'abord, il explique la phrase «v župo podrobili» provenant d'un jeu d'enfant appelé «most». Dans la suite, l'auteur cherche la signification du verbe «potočiti se» figurant dans des anciennes institutions juridiques. Enfin, il analyse l'expression «rotiti» (= promettre, jurer) conservée aussi dans des toponymes sur le territoire allemand alpin qui, autrefois, était habité par des Slovènes.

Etnografski značaj slovenskega Porabja

Vilko Novak

Slovensko Porabje nazivamo tiste slovenske kraje v okolici Monoštra, ki so ostali po trianonskem miru v Madžarski. Ti kraji so: Gornji Senik, Dolenji Senik, Slovenska ves, Sakalovci, Števanovci, Verice, Ritkarovci, Andovci, Otkovci, mesto Monošter s slovensko manjšino in pomadžarjene vasi z neznatno slovensko manjšino: Farkašovci, Žida, Trošče in Čretnik (madž.: Farkasfa, Zsida, Kethely, Csörötnök).

Te vasi sicer ne tvorijo zaključenega ozemlja, ki bi opravičevalo posebno obravnavanje njih etnografskega značaja — saj imajo v glavnem iste jezikovne in etnografske značilnosti kakor sosednji kraji na prekmurskem Goričkem. Vendar nas sili govoriti o tem ozemlju kot enoti razen zemljepisnega vidika, ki mu daje naziv Porabje — pokrajina tvori porečje reke Rabe — tudi zgodovinsko dejstvo, da so ti kraji po narodnostnem osvobojenju večjega dela Prekmurja l. 1919. ostali še nadalje v madžarski državi in s tem tudi pod popolnim tujim jezikovno-kulturnim vplivom brez vsakih narodnostnih pravic in brez stikov s Slovenci v Jugoslaviji.¹

¹ Jože Maučec in Vilko Novak, Slovensko Porabje. Lj. 1945.